פֿון „די וועלט דערציילט“, רעדאַקטאָר: מרדכי ליפּסאָן

*מיר רעקאָמענדירן לייענען די מעשׂהלעך מיט י. ניבאָרסקיס *ווערטערבוך פֿון לשון־קודש־שטאַמיקע ווערטער אין ייִדיש* צו דער האַנט!*

32

אויף דער ערשטער אסיפת־הרבנים אין פּעטערבורג, פאַר ניקאָלאַי דעם ערשטן, איז ר׳ איצעלע וואָלאָזשינער געווען דער ראש המדברים. זייענדיק דער גדול הדור, האָט זיך מלוכה שטאַרק גערעכנט מיט אים און מיט זיין מיינונג. דער בילדונגס־מיניסטער, אוואַראָוו, האָט געוואָלט פּועל׳ן ביי אים, און ממילא ביי די איבעריקע רבנים, אַז אידן זאָלן זיך נעמען צו בילדונג, זאָלן אויסטאָן די לאַנגע בגדים, אָפּשערן די פּיאות וכדומה. דער מוסטער איז געווען: דר. ליליענטאַל, אַ טייטשישער ראַבינער, וואָס האָט דעמאָלט געשפּילט אַ גרויסע ראָלע, איז ארומגעפאָרן איבער אידישע קהלות און צוגערעדט אידן, זיי זאָלן פאָלגן מלוכה, זיך אנטאָן טייטשיש און שיקן די קינדער זייערע אין די שקאָלעס.

איינמאָל, בשעת דער אסיפת־הרבנים, זאָגט דער מיניסטער אוואַראָוו צו ר׳ איצעלן:

— פאַרוואָס, ראַווין, דאַרפסטו טראָגן אַזאַ גרויסן טלית־קטן מיט אַזעלכע לאַנגע ציצית ס׳זאָל זיך אַרויסזען אין דרויסן? קען מ׳ניט זיין אַ איד אַ פרומער און טראָגן אויפן האַרצן אַ קליינעם טלית־קטן מיט קורצע ציצית? אָט איז דר. ליליענטאַל, אויך אַ רעליגיעזער איד, אַ ראַבינער, טראָגט אַודאי ציצית, אָבער מ׳זעט ניט אַרויס.

— כ׳וועל דיר זאָגן, אדוני המיניסטער — ענטפערט אים ר׳ איצעלע — מיר אידן טראָגן ציצית, כדי זיך דערמאָנען אָן די מצוות, וואָס גאָט האָט אונז געבאָטן. ווי עס שטייט אין ביבל: **„וראיתם אותו — וזכרתם“.**

איז דר. ליליענטאַל, וואָס איז אַ געבילדעטער מאָן, מיט אַ גוטן קאָפּ און אַ שאַרפן זכרון — איז גענוג פאַר אים אַ קליינינקער טלית־קטן מיט קורצינקע ציצית, ער זאָל זיך דערמאָנען. אָבער איך, אַ פאַרצייטיקער רב און אַן עלטערער מענטש, דער זכרון דינט שוין ניט אַזוי — איך מוז האָבן אַ גרויסן טלית־קטן מיט לאַנגע ציצית, כדי מיך צו האַלטן אין איין דערמאָנען אָן אונזערע מצוות...

אין יענע יאָרן האָט אין מלכות עסטרייך אַ איד נישט געטאָרט האַלטן קיין אַפּטייק. האָט יוסף פּערל געלאָזן זיין זון לערנען אַפּטייקער און האָט אויסגעפּועל׳ט ביים קיסר אַליין דאָס רעכט צו מעגן האַלטן אַן אַפּטייק. אַז די זאַך איז געוואָויר געוואָרן אין קיסר׳ס הויף, איז געוואָרן אַ רעש, אַ טומל: סטייטש, אַ איד וועט זיין אַן אַפּטייקער! זיינען זיך אַלע שרים צונויפגעקומען און ס׳איז געבליבן, בעטן דעם קיסר, ער זאָל צונעמען ביי פּערלן דאָס רעכט, וואָס ער האָט אים געגעבן.

שיקט דער קיסר רופן פּערלן און זאָגט אים:

— אין הויף איז אַן איבערקערעניש. אַלע שרים זיינען אויפגעבראַכט. צונעמען ביי דיר ס׳רעכט, וואָס כ׳האָב דיר געגעבן, קען איך נישט. זיי דו אַ גוטער און זאָג זיך אַליין אָפּ. דערפאַר וועסטו ביי מיר פּועל׳ן וואָס דו פאַרלאַנגסט — עד חצי המלכות.

— פאַרלאַנג איך, — זאָגט פּערל — אַז דער קיסר זאָל אָפּגעבן מיין זון די יאָרן, וואָס ער האָט גע׳פּטור׳ט אף לערנען אַפּטייקער.

— דאָס — שמייכלט דער קיסר — קען אַ מענטש נישט געבן.

— וויבאַלד — זאָגט פּערל — אַז אפילו דער קיסר אַליין קען נישט געבן אַ מענטשן אַלץ וואָס ער פאַלאַנגט, דאַרף ער אויך נישט אָפּנעמען וואָס ער האָט איינמאָל געגעבן.

און פּערל האָט אויסגעפירט. זיין זון איז געוואָרן אַפּטייקער.

ר׳ אליה־חיים לאָדזשער איז געווען אַ גרויסער בעל־צדקה, פּלעגט געבן איבער זיין יכולת. זיין שכירות האָט אים ניט מספּיק געווען און ער איז תמיד געווען אַ בעל־חוב.

בעת ער איז געזעסן אין לאָדזש האָט די וואַרשעווער קהלה אים כמה מאָל אָנגעבאָטן אַ כתב רבנות, מחמת ר׳ אליה־חיים איז געווען פֿון די גדולי הדור. ר׳ אליה־חיים האָט זיך אָפּגעזאָגט און ניט אָנגענומען.

— רבי — האָט׳ן אים אַמאָל געפֿרעגט — פֿאַרוואָס נעמט איר ניט אָן ס׳וואַרשעווער רבנות? אַזאַ קהלה חשובה ווי וואַרשע.

— כ׳וועל אייך זאָגן — ענטפֿערט ר׳ אליה־חיים — ווי איר ווייסט בין איך אַ גרעסערער בעל־הוצאה ווי מיינע שכירות און מאָד חובות. אין פּלוג, אויף וואָס זעענדיק? אויף מיין עשירות? אויף מיינע נכסים? נאָר דער איינציקער סמך מיינער איז, אַז ס׳וועט קומען אַ גרעסערע קהלה מיך אַרויסנעמען פֿאַר אַ רב, וועט זי באַצאָלן מיינע חובות. און אַזוי האָב איך תמיד געטאָן. אַז כ׳בין געווען רב אין דרעטשין, האָב איך געליען אויף פּרוזשינע, אַז כ׳בין געווען אין פּרוזשינע, האָב איך געליען אויף לאָדזש. אַצינד, אַז כ׳בין אין לאָדזש, ליי איך אויף וואַרשע. אָבער אַז כ׳וועל אַרויס קיין וואַרשע, אויף וועמען וועל איך לייען?...

— נו, — שמייכלט פין — אויב איר ווילט צאָלן דעם מקח פון דער רשימה, מוזט איר קודם שטאַרבן...

❧

❧

689

אַז משה ראָזנסאָן, דער ווילנער מיסיאָנער, איז געקומען צו די עלטערע יאָרן, האָט ער זיך געלאָזט מאַכן אַ מצבה פון טייערן מירמל־שטיין מיט אַ לאַנגן נוסח אין כפול־שמונה־דיקער מליצה. געוואוסט האָט ער וואויל, אַז נאָכן טויט וועט אים קהל נישט געבן קיין בכבוד־יקן אָרט אַפן בית־עולם און נישט לאָזן שטעלן אַזאַ מצבה. איז ער זיך מיישב, ער וועט קויפן אַן אָרט פאַרן לעבן.

גייט ער אַוועק אין צדקה גדולה און זאָגט צום גבאי, שמואל־יוסף פין:

— ר׳ שמואל־יאָסל, כ׳וויל מיר אָנגרייטן אַן אָרט אויף איבער הונ־דערט־און־צוואַנציק יאָר אין אַ בכבוד־יקער שורה.

— מהיכא־תיתי, — מאַכט זיך פין כלא ידע.

— וואָס — פרעגט ראָזנסאָן — וועט עס מיר קאָסטן?

— צוואַנציק־טויזנט רובל — זאָגט פין.

— וואָס? — ווערט ראָזנסאָן אַן אָנגעצונדענער — קהל׳־שער שווינדל! אָט שטייט בפירוש — און ווייזט אַף דער רשימה וואָס הייננט אַף דער וואַנט — אַז אין דער ערשטער שורה קאָסט נישט מער ווי פיר־הונדערט רובל.

288

בעת ר׳ אלימלך מיט ר׳ זושע׳ן האבן אפגעריכט גלות און געגאנגען צופוס איבער דער מדינה, איז ווען זיי פלעגן קומען קיין לודמיר פלעגן זיי שטיין אכסניא ביי איינעם א חסיד׳ישן איד, ר׳ אהרן. אזוי האבן זיי זיך נוהג געווען כמה שנים.

בעת זיי זיינען שוין געווען מפורסם זיינען זיי אמאל אראפגעפארן קיין לודמיר אין א קאטש מיט א פאר פערד. דער גביר פונם שטעטל האט דערהערט, אז די צוויי ברידער צדיקים פארן, איז ער זיי ארויס אנטקעגן, צום נאענטן דארף און זיי שטארק געבעטן, זיי זאלן אים מזכה זיין מיט דער גרויסער מצוה און איינשטיין ביי אים. ער גיט אפ איז זייער רשות ס׳גאנצע גביר׳יש הויז זיינע און וועט זיי באזארגן מיט כל־טוב. די ברידער האבן אים ניט אפגעזאגט און ניט צוגעזאגט, אים געהייסן פארן אין שטעטל און זיי וועלן קומען שפעטער.

קומענדיק קיין לודמיר זיינען די ברידער פארפארן צו ר׳ אהרנ׳ען, וואו זיי פלעגן תמיד איינשטיין. איז דער גביר געקומען צו לויפן מיט א טענה:

— ס׳הייסט, כ׳האב מיך דאך געריכט און אלץ צוגעגרייט.

— פארשטייט איר מיך — האט אים איינער פון די ברידער־צדיקים געענטפערט — מיר זיינען דאך די אייגענע מענטשן ווי תמיד, דארפן מיר איינשטייז אויף אונזער אלטער אכסניא. ביי אייך זיינען מיר דאס מאל חשוב׳ער, מחמת תמיד פלעגן מיר קומען צופוס און אצינד זיינען מיר געקומען אין א קאטש מיט א פאר פערד, טא זאל די קאטש מיט די פערד איינשטיין ביי אייך...

841

ר׳ ישראל בעל־שם־טוב האט זייער שטארק געהאלטן פון זיין תלמיד ר׳ יעקב־יוסף, דעם „תולדות“.

ער פלעגט תמיד זאגן:

— רבונו־של־עולם, מיר קומט פון דיר א גרויסער יישר־כח, וואס כ׳האב דיר געגעבן אזא יאסעלע...

160

צו ר׳ ברוך לייפּניקער איז אמאָל געקומען איינער און אים דערציילט כלומר׳שט בסוד, אַז ער איז געווען אַ גוי, און ניט אַבי־ווער, נאָר אַ כומר. איצט האָט ער זיך מגייר געווען. לכן, זאָל דער רב מאַכן פאַר אים אַ שיינע נדבה.

ר׳ ברוך האָט דערקענט אָן אים, אַז ער איז אַ רמאי.

— זאָגט מיר — פרעגט ער אים — וואָסערע „פּאַטשערעס“ (תפילות) זאָגט׳ן חגא?

יענער האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

— גענוג — זאָגט אים ר׳ ברוך — וואָס איר זיינט אייך אַליין מבזה, צו וואָס זאָלט איר נאָך מבזה זיין אייער טאַטע־מאַמע, וואָס זיינען אודאי געווען ערלאַכע אידישע קינדער?...

501

איינמאָל איז העשל אַריין אין קיך, זעט ער אַ געבראָטענע הון. האָט זיך אים פאַרשמעקט. קלערט ער ניט קיין סך, נעמט אַ פיסל און עסט אויף.

ביים טיש דערלאַנגט׳ן די הון מיט איין פיסל. פאַרשטייען אַלע וועמעס אַרבעט ס׳איז.

— העשעלע — פרעגט דער טאַטע זיינער — וואו איז ס׳צווייטע פיסל?

— די הון — ענטפערט העשל — האָט מער ניט געהאַט ווי איין פיסל.

אַ פּאָר טעג שפּעטער גייט העשל מיטן טאַטן אין בית־מדרש. זעט ער ווי אַ הון שטייט אויף איין פיסל און ס׳אַנדערע האַלט זי אונטער די פעדערן.

— זע, טאַטע — זאָגט העשל — אָט איז נאָך אַ הון, וואָס האָט מער ניט ווי איין פיסל.

— קיש! — גיט דער טאַטע זיינער אַ טרייב די הון, שטעלט זי אַרויס ס׳צווייטע פיסל און אַנטלויפט.

— זעסט — זאָגט ער צו העשל׳ען — די הון האָט אויך צוויי פיס.

— האָסטו — מאַכט העשל — יענע הון אויך געזאָלט אַ טרייב טאָן, וואָלט זי אַרויסגעשטעלט ס׳אַנדערע פיסל...

963

דער גרויסער אידישער פילוסוף משה מענדלסאָן איז, כידוע, געווען א בעל־מום, געהאַט א הויקער, וואָס האָט אים געמאַכט זייער מיאוס. ס׳ווייב זיינס איז געווען א גרויסע יפת־תואר און א גביר־אדיר׳ס א טאָכטער.

ווי אזוי מענדלסאָן איז צוגעקומען צו אזא שידוך, איז די מעשה אזוי געווען:

מענדלסאָן איז אין דער יוגנט געווען א לערער ביים בערלינער גביר גוגנהיים. איז אים געפעלן געוואָרן גוגנהיימ׳ס שיינע, געראָטענע טאָכטער. זי האָט אָבער אַף אים נישט געוואָלט קוקן, מחמת זיין הויקער.

איינמאָל, בעת זיי זיינען ביידע געבליבן אליין, געזעסן און געשמועסט, מאַכט צו איר מענדלסאָן:

— גלויבט איר, פריילן, אין זיווג מן השמים, אז א מענטשנס זיווג איז באַשערט פון הימל?

— יאָ, — ענטפערט זי — כ׳גלויב.

— וועל איך אייך — זאָגט מענדלסאָן — דערציילן א מעשה:

נאכן זמן געפינט זיך ניט אין גאַנצן אידישן גבול קיין בעל...

530

ר׳ יוסף־שאול נאַטאַנסאָן איז געווען א גרויסער מקיל אין שאלות.

איינמאָל, ערב־פסח נאָך ביעור חמץ, איז צו אים אריינגעקומען ר׳ משה בערנפעלד, איינער פון זיינע מקורבים, א איד א למדן, וואָס האָט געקענט פסק׳ענען א שאלה.

— גוט וואָס איר זיינט געקומען, ר׳ משה — זאָגט אים ר׳ יוסף־שאול — כ׳דאַרף גראָד אוועקגיין און דאָ קומט דער עולם מיט שאלות. זייט־זשע מוחל און בלייבט דאָ ענטפערן א שאלה ביז כ׳וועל צוריקקומען.

— רבי — זאָגט ר׳ משה — כ׳בין ניט אזא בעל־הוראה ווי איר. אז איך וועל זיין אין ספק אויף א שאלה, וועל איך טריף מאַכן.

— חלילה וחלילה — זאָגט אים ר׳ יוסף־שאול מיטן האַרבן וואָרט — אז איר וועט זיין אין ספק, זאָלט איר כשר מאַכן. מחמת טריף מאַכן כשר׳ס איז א גרעסערע עבירה, ווי כשר מאַכן טריפ׳ס...